

Янка Купала Паўлінка

Асобы

Сцяпан Крыніцкі — засцяняковы шляхціч, 45 год.

Альжбета — яго жонка, 40 год.

Паўлінка — дачка Крыніцкіх, 19 год.

Пранцісь Пустарэвіч — сваяк Крыніцкіх, 50 год.

Агата — яго жонка, 43 года.

Якім Сарока — настаўнік, 25 год.

Адольф Быкоўскі — 24 года.

Госці, музыкі .

Рэч адбываецца да рэвалюцыі, у хаце Крыніцкіх.

АКТ ПЕРШЫ

Абшырная святліца. Направа ад публікі вокны ў сад, бліжэй да аркестра — стол; каля стала-лавы і табурэцікі, над сталом — вісячая недарагая лямпа, на сцяне — абразы. Налева — дзверы ў сенцы, бліжэй да аркестра — куфар. Напроці — сцяна і дзверы ў бакоўку (каморку); справа пры сцяне ад бакоўкі — ложка, засланы коўдрай, у галавах

высока накладзена падушак; налева-у кутку-печ; на сцяне стрэльба, старасвецкі з гірамі гадзіннік і некалькі тандэмных малюнкаў. Час — асенні вечар перад Пакровамі.

З'ява 1

Паўлінка адна

Стройная і досыць прыгожая дзяўчынка. Адзеўшыся ў недарагую крамніну, але чысценька; без хусткі — у валасах колькі грабеньчыкаў. Сядзіць на ложку і пільна шые крамны кафтанік. Як падымаецца заслона — Паўлінка пяе.

Ой, пайду я лугам, лугам,
Дзе мой мілы арэ плугам;
Ой, пайду я лугам, лугам!
Ён арэ поле валамі,
А я плачу ўсё слязамі;
Ён арэ поле валамі.

(Перастаўшы пець.)

Э-э, штось не пяецца сягоння. Неяк сэрцайка трасецца, як бы хто яго знячэўку перапужаў. А мо гэта песня вінавата? Даліпантачкі аніяк не магу сама з сабой да ладу прыйсці. Ану, на шчасце зачну другую. Якую ж бы тут? Ага!.. (Пяе.)

Дый чаго ж ты, дуб зялёны,
Пахінаешся?
Дый чаго ж ты, мой міленькі,
Задумляешся?

(Пеючы падыходзіць да акна і паглядае, пасля
ізноў садзіцца.)

А ўсё-такі нешта нецікава на сэрцы. І чаго
яму, бедненькаму, не стае? Піць і есці, дзякаваць
Богу, хватае, часам татка дае грошы і на сукенкі...
Чаго, чаго, здаецца, тут хацець?... Ох, ох, як жа
маркотненька! Прост хоць збірай манаткі ды йдзі
ўпрочкі з хаткі. Ужо вечарэ: зараз не будзе як
шыць, а трэба сягоння канешне кончыць. Заўтра
Пакровы... у Міхалішках кірмаш... Эх, эх, каб хаця
той прыйшоў, каго так хочацца сягоння пабачыць.

(Садзіцца пры акне і пачынае зноў, шыючы,
пець.)

Ой, ляцелі гусі дый з-пад Беларусі,
Селі яны, палі на сівым Дунаі!
Селі яны, палі, ваду замуцілі
Дый нас, маладзенькіх, з сабой разлучылі.
Бадай тыя гусі марне запрапалі,
Як мы любіліся — цяпер перасталі.

(Паглядзеўшы ў акно.)

Ну, ужо зусім няма як без агню шыць! Зараз трэба запаліць лямпу. Цямнее і цямнее, ночка набліжаецца, а яго як няма, так няма! А шчыра абяцаўся, шэльма, напэўна прыйсці. (Шукае запалак і запальвае лямпу.) І што гэты тата да яго мае. з таго часу, як даведаўся, што ён на мяне мілым вокам паглядае, усе роўна як чорная кошка між імі перабегла. Ён-то нічога, але тата — дык жыўцом бы яго з'еў. Ну, але тата свае, Якім свае, а я — свае. Паглядзім, чый верх будзе: таткаў, ці мой, ці яго? (Падумаўшы.) Казаў, прыйдзе сягоння, каб там і ліха гарэла. «Трэба, кажа, сякую ці такую зрабіць пастанову. Мы, кажа, не дзеці — маем свой розум і можам сабой пакіравацца. Толькі ты, кажа, Паўлінка, павінна на гэта прыстаць канешне, бо іначай, кажа, згінем, як рудыя мышы...» (Ускочыўшы.) Ай! нехта ідзе. Ён, ён, нгшэуна, ён!

З'ява 2

Паўлінка, Якім

Якім. Вось і я — як тут быў! Добры вечар ясне-пекнай панне Паўлінцы. Што, золатца мае ненагляднае, пракалася трохі мяне, ненавісніка? (Глянуўшы на бакі.) А ці нікога няма? (Гаворачы, набліжаецца да Паўлінкі, вітаецца і хоча абняць яе.)

Паўлінка (баронячыся). Ой, ой! памалу! Усе дома, усе дома. Толькі ў Якіма не усе дома, бо поначы ходзіць да маладых дзяўчат. Дадуць, дадуць зараз пытлю старыя. (Тупаючы нагой.) Пазваленне ёсць гэтак позна прыходзіць?

Якім (садзячыся). Ёсць, ёсць, мая ты сакатушка, шчабятушка! Кажы толькі хутчэй, галубка мая бяскрылая: тата тьой дома ці не? Бо ж сама ведаеш, якая ў нас з ім страшэнная любасць...

Паўлінка (садзячыся за шыццё). Ой, чаму ж не ведаю: як між катом і сабакам якраз. Але, але смела будзь, як у Бога пад прыпечкам. Паехалі абое на торг і, пэуна, позна вернуцца, бо маюць трохі сяго-таго да прадання і маняцца сякія-такія зрабіць пакупкі. Бачыш, заўтра мае быць трохі гасцей з кірмашу. (Абнімае Якіма, раптам знаходзіць у кішэні кнігу.) А гэта што? (Чытае няўмела першыя радкі з «Песні аб Сокале» М. Горкага. Потым ён забірае ў яе кнігу і сам чытае.)

Якім . Та-а-к! Значыцца, тым кшталтам, вечарынка будзе.

Паўлінка . Так, так! Вечарынка быць-то будзе, але не усе на ей будуць.

Якім . Эх, Паўлінка! Ты ўсё свае; мне і так горка на душы, як бы хто там палын засеяў, а ты яшчэ прытычкамі сваімі соліш. Вазьму на злосць ды прыйду. Што ж яны са мною зрабяць?

Паўлінка . Зрабіць-то нічога не зробіць, але і ты сам нічога не зробіш, а толькі пераробіш...

Якім . (робячы папяросу). Ці ясне-панна Паўлінка пазволіць мне закурыць пры ей?

Паўлінка . Ого, скуль такая далікатнасць? Рукам каля дзяўчыны дае волю без пытання, а як папяроску закурыць, дык пазвалення просіць. Не пазваляю затое, вось і ўсё тут!

Якім . А я закуру.

Паўлінка . А я не дам! Кідае шыццё і хоча адабраць папяросу. Нейкі час тузаюцца, бегаюць адно за адным па хаце і няўмысля раскідаюць на ложку падушкі.

Якім . (бегаючы). Ну, ужо годзе, годзе, Паўлінка! Болей нічому без твайго пазвалення даваць волі не буду.

Паўлінка . Ну, калі так, то згода!

Садзяцца . Якім курыць. Паўлінка шые.

Якім (памаўчаўшы). Паўлінка!

Паўлінка . Га! Ці пан Якім забыўся, як я завуся?

Якім . Ды не! Я хацеў бы, золатца, сур'ёзна з табой пагаварыць.

Паўлінка . І-і!!! Ведаю я гэтыя сур'ёзнасці. Перш-наперш будзе, ці я люблю, пасля — ці вельмі моцна, а пасля — ці гатова ўсё чысценька зрабіць, што чарнабрывы Якім захоча, а там, а там... І

паехала, як на непадмазаных калёсах... Ці ж не праўда?

Якім . Прауда-то праўда, але ўсяму мусіць быць канец.

Паўлінка . Ну, дык слухаем, вашэці. А вось, можа, і новую песеньку нам спяціце. Адно толькі за умовай: або надта вясёлую-вясёлую, каб аж лявоніху захацелася ісці, або такую сумна-сумненькую, што, выслухаушы яе, — раз, два ды бухтыль у вір галавою! вось так! Паказвае і чуць не валіцца; Якім падхоплівае і садзіць яе на лаве.

Якім . Гэта будзе ад цябе, мае ты сонейка, залежаць. Як захочаш — такая і песенька выйдзе: або вясёлая, радасная, як бы самое неба яснае, або сумная, гаротная, як асеннія хмары над гэтай зямелькай чорнай. (Памаучаўшы.) Эх, эх! І дакуль жа ўсё гэта будзе цягнуцца? Дакуль, як сухавей, сушыць і мучыць нас будзе?

Паўлінка . (жартаўліва). Толькі не нас, а мяне. трэба гаварыць. Мне дужа добра, весела і так лёгенька, лёгенька на сэрцы, што...

Якім (з дакорам). Паулінка!

Паўлінка (закрываючы губы рукой). Ну, ну, ужо маучу... як нямая рыба.

Якім (як бы сам да сябе). Калі, калі ўжо надойдзе тая часінка, што нас злучыць навекі і мы ўжо ніколі не расстанемся? Калі? Калі?...

Паулінка . Ха-ха-ха! На святое ніколі. Вельмі ўжо татка мой заеўся на цябе з таго часу, як даведаўся, што мы з табой злюбіліся. Ну, а без таты гэты інтэрас наладзіць будзе вельмі трудна.

Якім . Трудна-то яно трудна, але няма таго злога, каб не выйшла на добрае. Хоць бы, прымерам, мы з табой так зрабілі: выбраўшы падхадзячую часіну, калі стары будзе не ў злосці, узяліся з табой за рукі, падышлі да яго, укленчылі і сказалі: так і так, наш добры бацечка, — я люблю Паулінку, а я люблю Якімку — вельмі-вельмі моцна, так, што і жыцця нам аднаму без аднаго нямашака, ну дык супакойце нашы сэрцайкі, дайце нам пазваленне узяць ды пажаніціся.

Паўлінка . Э-э!!! Не туды, мой дурненькі Якімка, паехаў! Уедзеш гэтак у нерат, што ні узад ні уперад. Каб гэта яшчэ толькі з мамкай, то яно сяк-так, як табе не раз я і казалла, але са старым дык чыстая бяда, настаяшчае гора. Хоць ты яму кол на галаве чашы, дык нічога не выдзеубеш. «На парог, кажа, каб і не важыўся паказвацца; мазгаўню, кажа, гаду пашчапаю!» Вось і рабі з ім, што хочаш! Каб мог, дык на першай асіне павесіў быў цябе. Ну, і дзе ж у такім разе набрацца смеласці, ісці кленчыць перад ім і прасіць пазвалення?... Задасць такога пытлю і табе, і мне разам, што і жаніцьба у галаву не палезе.

Якім . Так-то яно так! Але я неяк усе яшчэ надзеі не трачу, — ану ж адпусціцца. Быу жа так! час, што мяне любіу ды нават у бядзе то тады, то сяды памагау.

Паўлінка . Быу час, але вадою сплыу. Памагау, пакуль не убачыу, што трэба і дачкою памагчы, а як да гэтага стала даходзіць, вось у ім і адазвалася шляхоцкая фанабэрыя. Другую песню цяпер пяе. Нож то чыць... востра нож точыць родны мой татка на таго, каго сам калісь любіў і каго я палюбіла... (Устаючы, горача.) І на векі вечныя любіць буду.

Ідзе і папраўляе падушкі, за ей — Якім, абнімае яе, і садзяцца, абняўшыся, на ложку.

Якім (памаўчаўшы, ласкава). Паўлінка!

Паўлінка (смеючыся). Ізноў забыўся, як завуся?

Якім . А ты ізноў сваё... Слухай, міленькая: ці ты надумалася зрабіць тое, аб што я цябе надовічы прасіў і маліў? Сама ж ты, золатца, казала мне не раз і цяпер кажаш, што татка твой ні на якія просьбы не згодзіцца. Значыцца, сама добра разумееш, што іншага выхаду для нас нямашака. А гэтак, як я казаў, будзе найлепей. Ці то мы будзем першыя, або апошнія? Янка Лукашонак з сваей Зосяй так зрабілі, Ігнась Манякоўскі з сваей Дамінісяй, ды і шмат хто... Бацькі спачатку пазлуюць, пазлуюць трохі і адпусцяцца, — ведама, бацькаўскае сэрца. Вось мы з табой, міленькая,

такім парадкам самі сабе шчасце збудуем і нічыёй ласкі прасіць не будзем. Адно, абы твая згода — і ўсё будзе добра. Я ўжо, прызнацца табе, гаварыў з папом. Ён заўтра прыязджае ў Міхалішкі імшу адпраўляць і заначуе ў ваколіцы. Ну, а мы к яму... раз, два і — гатова.

Паўлінка . Думаць-то я думала, але неяк страшна. Можа б, было лепей, каб яшчэ трохі пачакаць, а то так скура, раптам... Хто спяшыць, той людзей смяшыць.

Якім . Якая ты нядобрая, Паўлінка! Ты зараз — страшна, страшна, пачакаць, пачакаць! Гэтак і ўсю сваю моладасць пачаканкамі перачакаем. А так гэта дачэснае жыццё можна добра наладзіць, так добра, абы толькі ахвота ў нас была ды вытрываласць.

Паўлінка . А што, калі зловяць? Гэта ж я не выжыву з сораму, людзі вочы выберуць, нельга будзе на свет паказацца. Цяпер і то колькі ўсякай брыды ўслужлівыя суседзі і суседкі на нас вернуць, а што і гаварыць тады, як нам гэта «бог наш уцечка» не ўдасца.

Якім . Не бойся, золатца, не зловяць! Усе пойдзе гладка. Заўтра ў вас вечарынка; пасля вечарынкі ўсе будуць спаць моцна, так што хоць з гарматаў страляй — нічога не пачуюць. Я ўсё акуратна прыгатую, ты толькі звязаш у клумак што

патрэбнейшае, а там праз момант — і ты мая на векі вечныя.

Паўлінка (нібы са злосцю). Не я твая, а ты мой на векі вечныя!

Якім . Ну, хай будзе, як Сора казала; але гэта толькі тады у нас выйдзе, калі ты прыстанеш на тое, аб што я цябе прасіў і прашу.

Паўлінка (падумаўшы, смеючыся). Ну, згода да... заутрашняга дня, а там пабачым.

Якім (павесялеўшы). І дауно ужо трэ было гэтак сказаць, мая ты кветачка майская. Заўтра вечарам, як толькі ўсе паукладаюцца, — я ужо у садзе пад акном буду на цябе чакаць. Ты аконца адчыніш, лахі пад пахі ды скакель з хаты у сад, як пятах!

Паўлінка . Гэта ты, як пятах, а я, як...

Якім (перапыняючы). Як курыца.

Паўлінка . Не курыца, а як зязюлька.

Якім . Як зязюлька, праз акно фырр! а пятах цап, а поп крапілам пырсь! а там...

Паўлінка . (смеючыся). А там ізноу фырр!.. Размахвае рукамі і хоча вырвацца. Якім мацней прыціскае яе к сабе і хоча пацалаваць; яна нібы баронца, а пасля хватае яго за шыю і доўга гарача цалуюцца.

Якім . Ох, каб гэтак усе жыццё і кожную мінутку.

Паўлінка . Ого! Разласаваўся!.. Аскому нагоніш, пакуль ахвоту спагоніш. (Прыслухаўшыся.) Ой, недзе туркоча! Ці не едуць толькі нашы з торгу!

Якім (прыслухаўшыся). Такі ж нехта едзе!

Паўлінка (сумна). Значыцца, Якімка, трэба ўжо табе рабіць фырр!

Якім (устаючы, з уздохам). Нічога не парадзіш — трэба!.. Ой, гэтыя бацькі! І чаму гэта не родзяцца на свет дачкі без бацькоў!..

Паўлінка (устаючы). Ах, чуць не забылася. Ці прынёс мне тое, што абяцаўся?

Якім . А як жа, прынёс, мае ты золатца. (Дастае з кішэні фатаграфію і аддае Паўлінцы.)

Паўлінка (прыглядаючыся да фатаграфіі, весела). Вот так добра! Заместа аднаго маю ўжо двух: аднаго, што сам ходзіць да дзячучат і рукамі волю дае, а другога, што трэба насіць за... пазухай. (Смяецца.)

Якім (любуюцца ёю, хватае і цалуе). Ах ты, зязюлька мая ненаглядная!

Паўлінка (баронячыся). Ну, ну, петушок! Не гарачыся: паспееш з козамі на торг. (Выпіхаючы Якіма з хаты.) Марш дадому! Раз, два, тры!..

Якім (у дзверах). Помні, Паўлінка, — заўтра!.. (Выходзіць.)

З'ява 3

Паўлінка адна

Паўлінка (папраўляе ложка, пасля прыглядаецца да фатаграфіі, цалуе яе і хавае за пазуху, прыціскаючы грудзі рукамі). А што, смачна? цёпленька?... Га?... Каля самага сэрцайка дзявочага... Пэўна чуеш, як яно, бедненькае, трапечацца. Выгодна табе тут, як нідзе, нікому!.. Але не, не! Гэтак не выпадае. Яшчэ трохі порана... Паслязўтра — іншая рэч. А цяпер... (/дзе к абразу.) Пасядзі лепш, саколiк, за абразiкам. Седзячы гэтак у бога за плячыма, меней будзеш мець грэшных думак у галаве, чымся песцячыся тут (паказвае) у маладой дзяўчыны. (Напяваючы, падыходзіць да сцяны, хавае фатаграфію за абраз і як ні ў чым не бывала садзіцца за шыццё.) Дый чым жа твая, дзеванька, Галоўка занята? (і г. д.)

З'ява 4

Паўлінка, Сцяпан, Альжбета

Сцяпан (п'янаваты ўваходзіць з Альжбетай з сенца і прыпявае.) Дзе мы едзем, дзе мы йдзём, Карчмы не мінаем; Дзе заедзем, дзе зайдзём, — Там і нагуляем.

Альжбета (кладучы пакупкі на куфар і раздзяваючыся, да Сцяпана). Не смяшы ты людзей. Калі падпіў, дык ляж спаць!

Сцяпан . Маўчы, баба!.. Ты, каханенькая, родненькая, нічога не разбіраеш... Вал асы доўгія, а розум кароткі. (Прыпявае.) Ой, там, на гарэ, Мужык жонкай арэ, А другая падб'ягае: «Запражы ж ты мяне». (Хоча абняць Альжбету.)

Альжбета (адпіргнуўшы). Ах ты, гнілая качарэжка! Яшчэ, можа, табе чаго захочацца?... Сцяпан (выкручваючы нагамі). Дзед боб малаціў, Баба падсявала...

Паўлінка . Гэта! Ды кіньце ўжо!.. Ось лепей раздзявайцеся ды, можа, чаго з'ясець.

Сцяпан . А можа, гэта і добра, каханенькая, родненькая... Каб так кіслай ды гарачай капусты. (Скідае вопратку і кладзе на куфар.)

Скіну бурку, шкіну боты
Дый надзену лапці;
Кожны дурань ці разумны —
Пан у сваёй хаце.

(Садзіцца за стол.)

Паўлінка (кінуўшы шыццё на ложка, да Альжбеты). Мамка, дастаньце з куфра настольнік, а я прынясу вам з'есці. (Выходзіць.)

З'ява 5

Сцяпан, Альжбета

Альжбета (дастаючы настольнік з куфра). з кім ты гэтак намурзаўся?

Сцяпан (закурваючы люльку). Я і з тым, я і з сім, а ты, каханенькая, родненькая, згадай, — з кім?

Альжбета. А немач цябе ведае, з кім!

Сцяпан. Ці ж я не казаў, што ў цябе тут (торкаючы сабе пальцам у лоб) не усе дома? Але слухай: з зяцем!

Альжбета (здзівіўшыся). з зяцем?!

Сцяпан. Так, так, каханенькая, родненькая. Хто з сватам, хто з сваццяй, а як Сцяпаи Крыніцкі, дык з родным зяцем.

Альжбета (накрываючы стол). Такі праўду кажуць, што гарэлка людзей з поля зводзіць. Калі ж ты ўспеў яго нажыць?... Дачка яшчэ замуж не выйшла, а бацька ўжо зяця мае!

Сцяпан. Калі не маю цяпер, дык буду мець у чацвер. Гэта, бачыш, ён яшчэ толькі збіраецца падмазацца да нашай Паўлінкі; ну, а каб слізчэй усе пайшло, дык перш мяне ён падмазаў.

Альжбета (садзіцца). Так бы і казаў адразу. А хто ж гэта такі?

Сцяпан. Адольф Быкоўскі!